

Матеріали до уроків 21 та 22

Урок № 21. Група «Київських неокласиків». Різногранний творчий шлях Максима Рильського. Філософічність, афористичність його лірики. Захоплення красою й величчю світу («Солодкий світ!»). ТЛ: філософічність.

Урок № 22. Максим Рильський. Сонет «У теплі дні збирання винограду» - вишуканий зразок неокласичної інтимної лірики. Краса природи, краса людини та її почуттів. ТЛ: сонет.

Творчий, літературознавчий доробок поетів-«неокласиків», талановитих дослідників літератури, яким судилося поповнити трагічний список жертв сталінського геноциду,— яскрава сторінка історії української літератури, в якій знайдуть моральні та естетичні уроки не лише сучасні, а й прийдешні покоління.

На питання, хто такі «неокласики», Максим Рильський відповів: «А хто такі класики, знаєте?.. Це ті, що створили невмирущі твори. “Нео” — новий. Неокласики — нові класики. ...Самі поети, що їх названо неокласиками, ніколи себе так не називали. Але вони вважають себе учнями, послідовниками тих, що становлять славу і гордість людства,— учнями класиків. Вони намагаються кращі надбання світової культури перенести на український ґрунт, прищепити їй пагони класичної спадщини».

Неокласицизм (від гр. *neos* — молодий та лат. *classicus* — зразковий) — течія в літературі й мистецтві, що з'явилася значно пізніше занепаду класицизму як літературного напрямку і знайшла свій вияв у використанні античних тем та сюжетів, міфологічних образів і мотивів, проголошенні гасел «чистого» мистецтва та культу позбавленої суспільного змісту художньої форми, в оспівуванні земних насолод. Неокласицизм виник у західноєвропейській літературі в середині ХІХ ст. До групи українських неокласиків у 20-х роках ХХ ст. належали М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович, Ю. Клен (Бургарт). Вони відмежовувалися від «пролетарської культури», прагнули наслідувати мистецтво минулих епох, віддавали перевагу історико-культурній та морально-психологічній проблематиці.

Те, що «неокласики» брали за взірець античне мистецтво, представникам влади здалося невизнанням радянської дійсності, тому майже всі вони були репресовані, покарані тією чи іншою мірою.

«Неокласики» не були організаційно оформлені й не виступали зі своїми ідейно-естетичними маніфестами.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

1895-1964

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

19 березня 1895 р. у Києві в сім'ї відомого етнографа і громадського діяча Тадея Рильського та селянки Меланії Федорівни народився син Максим. Дитинство майбутнього поета пройшло в селі Романівка на Житомирщині — батьківщині матері. З 1908 р. він навчається в київській приватній гімназії В. Науменка, здобуваючи ґрунтовну гуманітарну освіту. Постійно перебуває в середовищі української творчої інтелігенції, що благодатно вплинуло на формування світоглядних та естетичних поглядів майбутнього поета.

¹ *Іван Олександрович Ільєнко (1943-1996) — український журналіст, письменник, публіцист.*

З 1915 р. М. Рильський навчається в університеті Св. Володимира (нині — Київський національний університет ім. Т. Шевченка): спочатку на медичному факультеті, а потім — на історико-філологічному. Проте Українська революція 1917-1921 рр. змусила перервати здобуття освіти.

М. Рильський почав писати рано — перший вірш опубліковано в 1907 р., а за три роки побачила світ його дебютна збірка «На білих островах» (1910), позначена молодечим романтизмом, умілим володінням і словом, і віршем. Наступна книга «Під осінніми зорями» з'явилася за вісім років. Вона засвідчила змужніння й зростання таланту молодого автора. У ній надруковано твори, які й нині вважають шедеврами української лірики: «На білу гречку впали роси...», «Молюсь і вірю...», «Вже червоніють помідори.» та інші.

1920-ті рр. — це «неокласичний» період творчості поета (збірки «Синя далечінь», «Крізь бурю й сніг» тощо). Максим Рильський звертається до тем мистецтва, вічності,плинності життя, пошуку його змісту, він умонтовує у свої твори образи, сюжети й мотиви, запозичені зі світової літературної традиції, використовує канонічні ліричні жанри, від збірки до збірки вдосконалюючи майстерність.

У березні 1931 р. Максим Рильський був заарештований за безпідставним звинуваченням у належності до української контрреволюційної організації. Насправді офіційна влада розпочала боротьбу з тими літераторами, які не служили їй. А поет-«неокласик» сповідував закони творчої свободи, ідеологічної незаангажованості, тому й потрапив під прес репресій.

1930-ті рр. позначені компромісом М. Рильського із самим собою та власним талантом: він пише декларативні вірші про радянську сучасність, своєрідні агітки. Як зазначив літературознавець О. Білецький, «революція його випрямила».

Із початком німецько-радянської війни поет перебуває в евакуації в Уфі (нині — місто в Російській Федерації). Його творчість починає відроджуватися, звучати по-новому. Наприклад, у «Слові про рідну матір» М. Рильський звертається до кожного українця: пам'ятай, чий ти син, на якій землі живеш, які матеріальні, духовні та культурні надбання мусиш захистити від ворога. Поет стверджує ідею безсмертя рідного народу, а також із винятковою ніжністю змальовує образ Вітчизни. Проте в повоєнне десятиліття він зазнає розгромної критики за патріотичні твори, написані в 1940-х рр.

1950—1960-ті рр. — останній період творчості, за висловом самого М. Рильського, «пора третього цвітіння» — нового творчого піднесення. У цей час надруковано збірки «Троянди й виноград», «Далекі небосхили», «Голосіївська осінь», «В затінку жайворонка», «Зимові записи».

24 липня 1964 р. Максим Рильський помер.

* * *

Поет понад п'ятдесят років працював у літературі й залишив велику та цікаву спадщину. Його талант був багатогранний: тонкий лірик, невтомний перекладач, вдумливий учений, талановитий мистецтвознавець. Своє творче (і життєве) кредо М. Рильський визначив у пролозі до поеми «Мандрівка в молодість»:

Колись перед історії судом
І я постану, птах малого льоту,
Востаннє оглядаючись кругом.
І скаже суд: «Чи виконав достоту
Призначення своє ти на землі,
Чи, може, розмінявся на дрібноту?

Поет І. Малкович так визначив місце М. Рильського в українській культурі: «Маєстатичний¹ майстер українського слова, «алхімік мудрих слів», який в «коштовних ямбах» переливав вічну красу і біль рідної землі. Його нищили, але він щоразу відроджувався, тримаючи небо української культури у найбезпросвітніші українські часи».

¹ *Маєстатичний — величний.*

Творчість М. Рильського зросла на міцній основі класичної літератури та фольклору, і на цьому ґрунті розвинувся оригінальний, самобутній голос поета. Його художній доробок позначений роздумами про місце людини в житті, вічні духовні цінності, а його ліричні поезії пронизані мотивами любові до всього суцього. Твори майстра сповнені щирістю, одвертістю й водночас розмисловістю, інколи легкою іронічною усмішкою. Максим Рильський уміє побачити суттєве, вічне у звичайному, буденному, зовні «непоетичному». Як людина глибокої ерудиції, він широко використовує історичні й літературні асоціації, ремінісценції, паралелі, що надає особливого колориту його мистецькій палітрі.

Поетичний феномен М. Рильського поєднав у собі класичні традиції та новаторство. Художні ідеї, образи, мотиви, співзвучні духові часу, він утілював в усталених формах, як-от сонет, октава, терцина, рондо, секстет, що помітно збагатили лірику та ліро-епос. Найбільшу майстерність поет виявив у чітких ямбах, але він також оволодів і верлібром, вільним, розкутим ритмом якого передавав своєрідний плин думки. Багатство ритмомелодійних засобів автора доповнювалося новизною тропів і фігур поетичної мови.

Задушлива атмосфера тоталітарного режиму спричинила певні деформації його творчості. Однак в історію української літератури він увійшов як поет краси, людяності, як майстер довершеної поетичної форми.

Рання творчість М. Рильського

«Солодкий світ!» (1919)

Вірш читається і сприймається на одному подиху, бо його зміст та інтонаційний малюнок підпорядковані настрою життєлюбства, який органічно зумовлений природними для молодої людини почуттями — радістю від буяння весни й кохання. Це три строфи, композиційно поєднані епіфорою «солодкий світ», котра щоразу по-іншому підкреслена: у першій строфі — крапкою, у другій — знаком оклику, у третій — знаком питання. Такий підхід — не формальна забаганка, а продуманий композиційний засіб, який допомагає досягнути почуття ліричного героя.

У першій строфі відтворено настрій замилювання весняною природою («простором блакитно-білим», сонцем, що порівнюються із «золотим небесним квітом»), коли «солодкий світ» народжує в серці людини «дух ширококрилий». Це констатація довершеності, краси й гармонійності природи.

У другій строфі з'являється (завдяки деталі «погляд») образ коханої, овіяний романтичним ореолом «надвесняних тонких віт», і він так само ідеальний, як природа, з якою поет порівнює дівчину. Відповідно зростає емоційна напруга.

У третій строфі ліричний герой звертається сам до себе і до своєї коханої із запитанням, і це вже філософський підхід до осмислення життя, його найбільшої таємниці — «солодкості», тобто неповторності кожної хвилини, миті та вічності. А вміння їх вловити, відчутти, сприйняти, на думку поета, — це справжній талант, який дарують людині вищі, небесні сили:

Чи янголи нам свічі засвітили

По довгих муках безсердечних літ,

Чи ми самі прозріли й зрозуміли

Солодкий світ?

В останній строфі перед читачем постає образ, забарвлений тривогою, неспокоєм, усвідомленням помилковості прожитих днів без весняної чистоти, сонячності, а отже, і любові — «довгі муки безсердечних літ». Проте він не спотворює загальну вітальну енергію вірша, а лише підкреслює неповторність і неодмінність кожної миті — щасливої! — в житті людини.

Цей мотив вибухового, нуртівного життєлюбства посилюється епіграфом, запозиченим із Книги Екклезіяста (або Проповідника): «Сладок свѣтъ». У перекладі І. Хоменка ця фраза має продовження і звучить так: «І світло солодке, і весело очам дивитися на сонце!» (вірш 11:7).

Інтерпретатори Біблії зазначають, що світло — це радість, а для християн світло — це і Господь, Спаситель. Як справедливо зазначив літературознавець Володимир Панченко, «Солодкий світ» та інші поезії збірки «Синя далечінь» — це апофеоз ствердження, прийняття неосяжної краси дарованого нам світу й вдячності Творцеві.

«У теплі дні збирання винограду...» (1922)

Сонет пронизаний мотивом повноти й гармонії життя. Поетична думка Максима Рильського розгортається двома лініями — конкретно-реалістичною та чуттєво-імпресіоністичною. Ліричні герої — він і вона, «мули нешвидкі», батіг, згадується навіть така прозаїчна деталь, як прищулене праве вухо мула. Але ключовим образом, який наповнює цей земний малюнок новим змістом, є образ саду, «ясного» саду, який нагадує рай, Едем, та Її — «ясної, як сад, і радісної, як сміх». Це дівчина-красуня, спокусниця й водночас благородна, добродісна думками та вчинками, бо на питання хлопця вона відповідає гречно, не відкидаючи і не приймаючи його почуттів. Це гра, легкий флірт двох молодих сердець, сповнених жаги життя, краси світу, світлих надій, що такі органічні й природні в їхньому юному віці. У такий спосіб М. Рильський від

конкретики переходить до художнього осмислення одвічних філософських питань про буття, його сенс, місце людини у світі й Всесвіті. Тобто є всі підстави стверджувати, що лірика поета позначена філософічністю.

Сонет є вишуканим зразком неокласичної інтимної лірики. Мотив винограду запозичено з античної культури, як і образ Кіпріди (нагадаємо, що в старогрецькій міфології це одне з імен Афродіти). Вже перша фраза вірша буквально напоєна класичною простотою й повнотою відчуття життя, його піку: достиглі грона, теплі дні, красива молодь. Це все символізує довершеність світу, його «солодкість» і красу. Та й звернення до жанру сонета у М. Рильського не випадкове — він був прихильником класичного вірша. Навіть полемізував з А. Малишком, який вважав, що «сонети куці — ні к чому». Максим Рильський був переконаний, що «кована в залізні ритми мрія», маючи велику традицію, мусить посісти гідне місце в сучасній поезії. І сонетний доробок поета — яскраве свідчення цього.

***Сонет** — це чотирнадцятирядкова строфа, яка складається з двох чотирирядкових (катренів) і двох трирядкових (терцетів) строф, об'єднаних упорядкованим римуванням. Складність цієї форми виявляється не лише в усталеному римуванні, а й у вимогах до композиції і змісту, які постають нерозривною цілісністю. Перший катрен повинен відігравати роль вступу, у якому формується поетичний мотив; другий — розвиває його, перший терцет завершує думку, а другий — увесь сонет. Традиційно сонет пишеться 5- або 6-тистопним ямбом.*

Ця віршована форма виникла в Італії в XIII ст. і поступово здобувала популярність у всіх літературах. В українській поезії сонет представлений у творчості І. Франка, Б. Лепкого, М. Зерова, М. Рильського, Ю. Клена, Є. Маланюка, Д. Павличка та інших. Згодом він зазнав певної еволюції, незважаючи на суворі правила написання. Наприклад, експериментаторство Д. Павличка виявилось у відмові від рими — обов'язкової ознаки сонета.

***Філософічність** — осмислення буття, філософські погляди ліричного героя.*

*** Перевірте опрацьований матеріал**

Запитання та завдання

1. Хто входив до «п'ятірного грона» неокласиків? Поцікавтеся біографіями М. Зерова, П. Филиповича, з'ясуйте, якою була їх освіта. Чи є зв'язок між нею і захопленням культурною та літературною традицією «неокласиків»?
2. Охарактеризуйте естетичні засади «неокласиків». Поясніть назву «неокласики».
3. Прочитайте та прокоментуйте думку С. Єфремова про М. Рильського в період 1918-1920-х рр.: «Живий анахронізм для тих, що розбивають лоби перед

пануванням факту, він являє собою зразок справді культурного поета, в одному рядкові якого більше змісту, ніж у цілих купках задрукованого паперу в декого з галасливих "Гомерів революції"».

4. Випишіть у зошит художні засоби, використані М. Рильським у поезіях «Солодкий світ!» та «У теплі дні збирання винограду...». Вкажіть їх функції в розкритті авторського задуму.

5. Які філософські мотиви об'єднують поезії «Солодкий світ!» та «У теплі дні збирання винограду...»?

6. Прочитайте думку літературознавця Юрія Коваліва про вірш «У теплі дні збирання винограду...»: «М. Рильський переніс античних героїв у типово українські краєвиди, але означені вишуканою еллінською красою». Чи згодні ви з цим твердженням? Свою відповідь аргументуйте аналізом вірша.

7. Визначте жанрову природу поезії «У теплі дні збирання винограду...», проаналізувавши особливості розгортання думки в ній, а також римування та розмір.

Домашнє завдання

1. Напишіть конспект про «Київських неокласиків»; життєвий і творчий шлях М. Рильського; про вірш «Солодкий світ» та сонет «У теплі дні збирання винограду».

2. Вивчити на вибір одну поезію М.Рильського.